

Die Christengemeinschaft

Zeitschrift zur religiösen Erneuerung

10 | 2024

Sociale processen in de Christengemeinschaft

Deel 1: Op weg naar een gemeenschappelijkheid van de leden in de zin van Dieter Brüll

Ingrid Feustel, Wolfgang Jaschinski, Achim Weiser

Lezersbrief | Naar het artikel "Sociale processen in de Christengemeinschaft"

in nummer 10/24 van Ingrid Feustel, Wolfgang Jaschinski en Armin Weiser Erich

Colsman

12 | 2024

Sociale processen in de christengemeenschap

Deel 2: Hoe sociale wetmatigheden werken in de christengemeenschap

Ingrid Feustel en Wolfgang Jaschinski

3 | 2025

Sociale processen in de christelijke gemeenschap

Deel 3: Een weg naar sociale driedeling

Een dialoog tussen Ingrid Feustel en Wolfgang Jaschinski

Deze artikelen zijn ontstaan in de werkgroep 'Priester en Gemeente', die sinds de LOGOS-conferentie in 2022 werkt aan sociale thema's in de Christengemeinschaft.

Sinds de zomer van 2025 heeft onze groep een nieuwe naam:

Initiatief Sociaal Impuls in de Christengemeenschap. <https://cg-sozialimpuls.de/>

Sociale processen in de Christengemeenschap

Dit pdf-document bevat onze drie artikelen in het tijdschrift *Die Christengemeinschaft*. Als inleiding vindt u hier ons artikel in de *Mitteilungen für die Christengemeinschaft Pasen 2025*.

In 2022 schreef Ulrich Meier twaalf artikelen over het thema 'De opdracht en het werk van de priester in de gemeente'. We hebben aan dit thema gewerkt tijdens onze bijeenkomsten en tijdens een workshop op de LOGOS-conferentie in 2022. Het gemeentelven is een sociaal proces dat in elke gemeente zijn eigen vormen aanneemt, maar ook bovenregionale en zelfs mondiale kenmerken vertoont. Dit werd ons duidelijk toen we in de loop van 2024 de geschriften bestudeerden van Dieter Brüll, de protagonist van de sociale drieënvoudigheid. Tegen de achtergrond van zijn hoofdwerk '*Der anthroposophische Sozialimpuls*' (*De antroposofische sociale impuls*) lazen we zijn lezing 'Gemeinschaft und Gemeinsamkeit' (Gemeenschap en gemeenschappelijkheid), die hij in 1984 in de gemeente Wangen had gehouden. Uit dit werk zijn onze drie artikelen ontstaan onder de titel "*Sociale processen in de christengemeenschap*", gepubliceerd in het tijdschrift "*Die Christengemeinschaft*" (10 en 12|2024, 3|2025). En er verscheen een ingezonden brief van Erich Colsman (1|2025). Zie downloads op forum-cg.de/arbeitsgruppen.

Met onze artikelen en documentatie willen we een bovenregionaal discussieproces op gang brengen. Daarbij gaat het ons ook om de suggestie van pastoor Arnold Suckau in de LOGOS-nieuwsbrief Michaeli 2021

"Ik zou me ook kunnen voorstellen dat het bestuur van de Christengemeenschap een commissie van niet-priesters inschakelt, waarin bepaalde zaken gezamenlijk kunnen worden besproken – met name ook voor het contact met de zogenaamde

"De buitenwereld", dat belangrijke ervaringen en processen voldoende worden doorgegeven aan het centrale management. In andere maatschappelijke sectoren bestaan er instellingen met vergelijkbare doelstellingen: in de politiek, wetenschap en cultuur spreekt men bijvoorbeeld van een curatorium, adviesraad, ethische raad of onderzoekscommissie.

Met onze gedachten zijn we graag in de gemeenten aanwezig, spreken we elke eerste zondag van de maand via video met elkaar en plannen we rond het thema '*Opdracht en werk van de leden*' de derde interregionale Kasseler Freitag (31 oktober 2025), direct voorafgaand aan de bijeenkomst in Kassel (1 en 2 november 2025). We nodigen nu alvast iedereen uit naar Kassel, zowel leden als predikanten, graag als toehoorders, maar ook als actieve deelnemers die hun gedachten over dit onderwerp willen delen. Het programma dat hieruit voortkomt, zullen we bekendmaken in de Michaeli-Mitteilungen. Drie jaar na de LOGOS-conferentie in 2022 wordt op de Kasseler Freitag 2025 een thematische brug geslagen tussen de rol van de priesters en de rol van de leden.

We willen leren van onze gezamenlijke ervaringen, constructieve stappen zetten en de rol en verantwoordelijkheid van leden verder ontwikkelen. Het sacramentele leven vormt het centrum van een gemeenschap, maar kan niet alleen door de priester in de wereld worden gebracht, maar alleen door de deelname van leden: samen plannen, samenwerken, samen groeien, altijd met respect voor ieders individualiteit. Er zijn vandaag de dag mensen die de sfeer in een gemeenschap aanvoelen en willen werken aan een verantwoordelijke vormgeving van de christelijke gemeenschap. Onze groep vormt daarvoor een ontmoetingsplaats.

Ingrid Feustel, Wolfgang Jaschinski, Martin Metz, Achim Weiser

"*Werkgroep Priesters en Gemeente*" in het "*Forum voor de Christengemeenschap*" cg-priester-und-gemeinde@posteo.de

Sociale processen in de christelijke gemeenschap

Deel 1: Op weg naar een *gemeenschappelijkheid van de leden* in de zin van Dieter Brüll

Ingrid Feustel, Wolfgang Jaschinski, Achim Weiser

Gemeenschap, gemeenschappelijkheid, saamhorigheid – het klinkt allemaal heel vergelijkbaar, maar het betekent iets heel anders als je Dieter Brüll (1922-1998) volgt, de sociaal wetenschapper¹ en protagonist van de sociale driedeling². De inzichten en ervaringen van Dieter Brüll geven ons belangrijke impulsen voor hoe leden vandaag de dag overregionale initiatieven kunnen nemen om sociale processen in de christelijke gemeenschap waar te nemen en te vernieuwen. Dit eerste artikel beschrijft de toekomstvisie van een door leden geïnitieerd overregionaal orgaan. Een tweede artikel zal zich bezighouden met de vormgeving van de sociale drie-eenheid in gemeenten.

In het "Forum voor de Christengemeenschap"³ zijn we in 2019 begonnen met het uitwisselen van persoonlijke sociale ervaringen in gemeenten. Vervolgens bespraken we in de werkgroep 'Priester en gemeente' (4) de reeks artikelen van Ulrich Meier 'Opdracht en werk van de priester in de gemeente' (5). Dit resulteerde in een gezamenlijke workshop bij LOGOS – Consecrating Humanity 2022 (6). Dit voorbereidende werk heeft nu geleid tot dit artikel met een beschrijving van de mogelijke supraregionale rol van leden in sociale processen. Daarbij kijken we niet naar afzonderlijke gemeenten, maar naar het grotere geheel, om daaruit algemeen toepasbare oplossingen voor sociale uitdagingen te ontwikkelen. We baseren ons daarbij op Dieter Brüll en werken aan zijn lezingstekst "Gemeinschaft und Gemeinsamkeit" (Gemeenschap en gemeenschappelijkheid)(7) waarin deze korte biografie te vinden is:

"Professor Dr. Dieter Brüll studeerde na zijn afstuderen aan de Waldorfschool economie en politieke wetenschappen. Na een leer-

aan de hogescholen van Rotterdam en Tilburg werd hij in 1974 benoemd tot hoogleraar belastingsociologie en -filosofie aan de Universiteit van Amsterdam. Hij hield zich sinds 1938 bezig met de driedeling en publiceerde in 1984 zijn hoofdwerk "Der anthroposophische Sozialimpuls" (De antroposofische sociale impuls).

De christengemeenschap speelde een belangrijke rol in zijn leven: hij gaf les aan het priesteropleidingsinstituut in Stuttgart en schreef een artikel over de hiërarchie in de christengemeenschap. Zijn uitgebreide kennis en ervaring op het gebied van sociale wetenschappen, antroposofie, de driedeling van de mens en de christengemeenschap vormen de basis van ons werk.

De sociale structuur in de christengemeenschap en in gemeenten beschrijft hij heel treffend aan het einde van zijn lezing:

Waar zijn in de praktijk overeenkomsten te vinden? In de eerste plaats kunnen we denken aan het priesterschap, voor zover het vanuit een juist begrip handelt. De afzonderlijke priesters werken niet in aardse zin samen. Ieder heeft zijn eigen gemeente. Maar samen beheren zij het volmaakte, de cultus. Zij kunnen zeker koningen zijn, geestelijke helden. Maar als zij ook in hun gemeente zouden willen heersen, hadden zij beter ondernemer kunnen worden. En waar zich in de gemeente gemeenschappen vormen omdat bepaalde doelen samenwerking vereisen, dus wanneer zij uit het oratorium het laboratorium betreden, kan het bovenstaande beeld van de verwevenheid van gemeenschappelijkheid en gemeenschapheid werkelijkheid worden. (9)

1 https://de.wikipedia.org/wiki/Dieter_Brüll

2 Dieter Brüll: *Der anthroposophische Sozialimpuls (De antroposofische sociale impuls)*, Nova-lis Verlag, 1984

3 <https://forum-cg.de/>

4 <https://forum-cg.de/arbeitsgruppen/>

Ingrid Feustel, geboren in 1941, sinds 1981 in Wangen betrokken bij de opbouw van de ontluikende gemeente en vervolgens daar werkzaam, sinds 1999 mentor bij Bürgerschaftliches Engagement Baden-Württemberg (Burgerparticipatie Baden-Württemberg). Württemberg

Wolfgang Jaschinski, geboren in 1952, 20 jaar lokaal en 5 jaar supraregionaal actief in de christelijke gemeenschap, Hagen

Achim Weiser, geboren in 1954, psychotherapeut, vele jaren misdienaar in de christelijke gemeenschap

Martin Metz, redacteur. Sinds 1995 werkzaam in de gemeente Bielefeld; sinds drie jaar in de "Forum voor de christelijke gemeenschap" actief.

De begrippen 'gemeenschappelijkheid' en 'gemeenschap' worden hier op een specifieke, eerder ongebruikelijke manier gebruikt. Daarom citeren we hier de definities:

De gemeenschap

Als we op zoek gaan naar het oorspronkelijke beeld van de gemeenschap, vinden we dat gemakkelijk terug in Christus met zijn kring van discipelen. In al zijn verhevenheid heeft de Zoon van God toch de hulp van een groep mensen nodig om zijn aardse taak te volbrengen. Deze groep is medewerker aan het grote werk

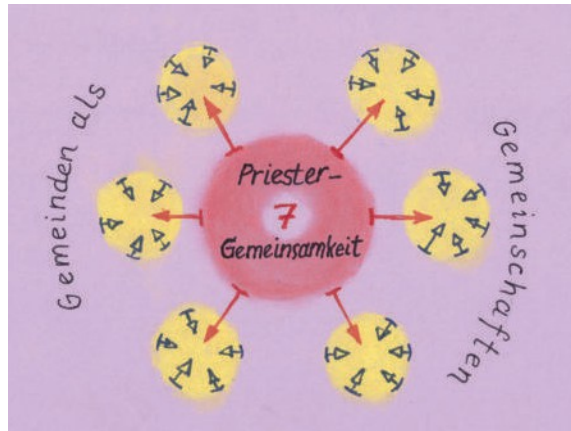
Dergelijke gemeenschappen zouden in onze huidige gemeenten alle groepen zijn die verschillende taken op zich nemen, bijvoorbeeld de planning van een bouwgroep, de praktische zaken bij lopende werkzaamheden in huis en op het erf, de boekhouding enz. Dit zijn vormen van samenwerking.

De overeenkomst

Het gaat hier om het tegenovergestelde van samenwerking. Mensen vinden elkaar die een gemeenschappelijke impuls hebben. Een impuls is een concrete geestelijke kracht die hen als een reëel ideaal in bezit heeft genomen en waaraan zij hun leven willen wijden. Ze hebben deze impuls ook in de ander herkend en ze komen samen om te beloven trouw te blijven aan deze kracht, die ze ervaren als iets hogers, als iets dat in verhouding tot de mens volmaakt is, en elkaar in dit streven te ondersteunen. Zo vormen ze de schaal die de levende werking van deze kracht opvangt. Het is de vorm die de geest pas kracht geeft. In tegenstelling tot de gemeenschap staan de metgezellen met hun rug naar elkaar toe: ieder staat in zijn eigen werkring. Ze hoeven elkaar maar zelden te ontmoeten. Maar bij elke stap in het leven voelt men de geestelijke aanwezigheid van alle anderen: waarschuwend of helpend om de situatie in de zin van de impuls het hoofd te bieden. ⁽¹¹⁾

Overeenkomsten zijn echter niet beperkt tot spirituele inhoud. Hij schrijft:

Maar omdat het sociale een component is van alle zich realiserende maatschappelijke aspiraties,

Afbeelding 1: Dieter Brülls weergave ⁷ van priesters in hun gemeenschappelijkheid en leden in hun gemeenschapsgemeenschappen (overgenomen door Wolfgang Jaschinski)

alles institutioneel streven is, kunnen gemeenschappelijkheden heel goed worden gevormd door pedagogen, medici, praktische economen enz. Het zijn dan bewust gecreëerde structuren waarvan de leden een bepaald aspect van de educatieve, therapeutische, economische impuls – zeker niet als studiegroep, maar als geestelijke groep – elk op hun eigen plaats willen realiseren. ¹²

De overeenkomsten (van de 'geestelijke helden') en de gemeenschappen (van de 'scheppende mensen') moeten met elkaar in verband staan en in elkaar grijpen, zoals weergegeven in figuur 1: De priesters staan in hun gemeenschappelijkheid (priesterschap, rood) in de binnenste cirkel rug aan rug en versterken elkaar; zij zijn uitgezonden naar de gemeenschappen (buitenste cirkels), waar zij actief zijn, namelijk in gemeenschap met leden (blauw).

De gemeenschap van het priesterschap draagt in geestelijke opdracht zorg voor een cultus waarvan de inhoud en vormen voortkomen uit een hoogste geestelijke bron. Als de cultus het hoogste ideaal vertegenwoordigt, dan zou de omringende sociale omgeving, dus de gemeenschappen in gemeenten, ook zoveel mogelijk vormen en ordeningsprincipes moeten hebben die overeenkomen met het hoge ideaal van de cultus. Rudolf Steiner

5 Ulrich Meier: *Opdracht en werk van de priester in de gemeente*, in: *Die Christengemeinschaft*, 1–12, 2022

6 Ulrich Meier en Wolfgang Jaschinski: *LOGOS-workshop "Opdracht en werk van de priester in en met de gemeente"*. Documentatie op <https://forum-cg.de/arbeitsgruppen/>

7 Dieter Brüll: *Gemeinschaft und Gemeinsamkeit (Gemeenschap en saamhorigheid)*, uitgeverij Urachhaus Johannes M. Mayer, 1986

8 Dieter Brüll: *De hiërarchie in de christelijke gemeenschap*. 1985 *Info 3*. Zie <https://forum-cg.de/arbeitsgruppen/>

9 pagina 31 in citaat 7

10 Pagina 26 in citaat 7

11 Pagina 20-21 in citaat 7

12 Pagina 22 in citaat 7

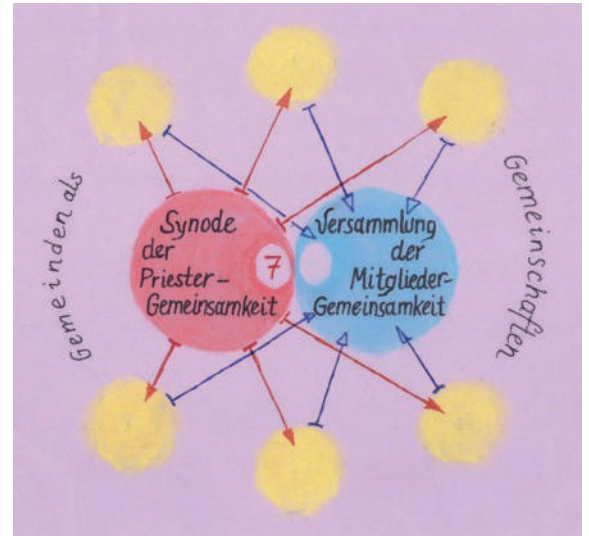
was voor ons de bemiddelaar van de cultuur, maar ook de bemiddelaar van de ordeningsprincipes van sociale processen. Dieter Brüll citeert hierover in het voorwoord van *de Anthroposophische Sozialimpulse*² Rudolf Steiner (GA 93/1979/S. 130):

Het eigenlijke ongeluk van onze tijd is deze onwetendheid dat er voor de opbouw van het menselijke staats- en maatschappijorganisme even grote wetten bestaan als voor de tunnelbouw, die men eerst moet kennen om het meest noodzakelijke, het meest alledaagse in het maatschappijorganisme te kunnen verwezenlijken.

Rudolf Steiner heeft deze wetmatigheden gekarakteriseerd als de elementen van de driedeling in het sociale organisme, namelijk vrijheid in het geestelijke en culturele leven, gelijkheid in het rechtsleven en solidariteit in het economische leven.

We merken echter meestal dat deze sociale wetmatigheden in de christengemeenschap vooral in het beginstadium in aanmerking worden genomen. Het sociale aspect in de christengemeenschap lijkt vaak willekeurig, de vormen in de gemeenten ontstaan in een vrij spel van krachten op basis van de karakters en temperamenten van de betrokkenen, in een wisselwerking tussen machtsstreven en gezagsgehoor. Of er heerst veel pragmatisme en toeval. Het is onduidelijk waar de wil van de leden op supraregionaal niveau tot stand komt, onafhankelijk van het priesterschap.

Daaruit wordt ons duidelijk: we hebben weliswaar commissies, bijeenkomsten en conferenties van economisch verantwoordelijken en besluitvormers, zowel in gemeenten als supraregionaal, voor de praktische afhandeling van de sociale processen. Maar we hebben geen supraregionaal orgaan waarvan de leden *zorg dragen* voor de sociale processen, *trouw blijven en elkaar in dit streven ondersteunen*. Het gaat daarbij om de manier waarop we met elkaar omgaan, elkaar informeren, transparantie mogelijk maken en beslissingen nemen. Dit momenteel ontbrekende "gemeenschappelijk belang voor de sociale processen" zou zijn aandacht kunnen richten op de perceptie, het begrip en de vormgeving van de

Afbeelding 2: Toekomstvisie van een bijeenkomst van een leden-gemeenschap voor sociale processen, als aanvulling op de synode van de priester-gemeenschap voor de cultus (getekend door Wolfgang Jaschinski)

Grondbeginselen van sociale processen. Het gaat hier om de principes binnen de hele christelijke gemeenschap, niet om concrete invloed op afzonderlijke gemeenten, waar iedereen zich ongetwijfeld inspant voor sociale samenhang. In een dergelijke 'gemeenschap voor sociale processen' zouden de belangrijkste actoren uit het lidmaatschap moeten komen, waarbij priesters niet mogen worden uitgesloten.

Afbeelding 2 laat zien hoe de spirituele gemeenschap voor de cultus (in het kader van het priesterschap) zou kunnen worden aangevuld met een overeenkomstige gemeenschap voor sociale processen (in het kader van het lidmaatschap). Vanuit de priestersgemeenschap (rode ring) zendt de kring van zeven priesters priesters naar gemeenten, waar zij samen met de leden samenwerkende gemeenschappen vormen. In de gemeenten zouden individuele leden zich overregionaal verantwoordelijk kunnen voelen voor sociale processen in de christelijke gemeenschap. Deze leden zouden op eigen initiatief een ideële gemeenschap kunnen vormen, waarvan de organisatie momenteel nog open is en waarvoor we nog geen begrippen hebben. Als er leden uit veel gemeenten bij elkaar zouden komen, zou dat volgens de priesterlijke synode een vergadering van de leden zijn.

13 Arnold Suckau:
*Gemeindeleben in der
Zukunft*
(*Gemeenschapsleven in
de toekomst*). LOGOS-
nieuwsbrief Michaeli
2021 [https://cg-2022.
org/wp/index.php/
newsletter-
documents/](https://cg-2022.org/wp/index.php/newsletter-documents/)

Gemeenschappelijkheid (blauwe ring), die soms samenkomt. Hiervoor zou een continu actieve, kleinere commissie nodig zijn, hier weergegeven als een open ovale vlakke. Dit zou voorlopig een ledencommissie genoemd kunnen worden. De gemeenschappelijkheid van de priesters en lijken hier in ideële zin op elkaar. Want terwijl de ideële priestergemeenschap verantwoordelijk is voor de spirituele zaken van de cultus, richt de leden-gemeenschap haar aandacht op de sociale structuren. Wat betreft de daadwerkelijke impact zijn er duidelijke verschillen: de zevenkring, de leiders, hebben in het priesterschap door het principe van afzending uitvoerende functies voor de vormgeving van de gemeenschap. De hier beschreven gemeenschap van leden zou geen toegewezen, overeengekomen bevoegdheid hebben voor de daadwerkelijke vormgeving van de sociale processen, maar zou spiritueel kunnen werken, waarnemen, voorstellen doen en stimuleren.

We hebben momenteel geen gangbare begrippen om de ideële overeenkomsten te onderscheiden. Bij de priesters weten we wat de synode en de zevenkring zijn. Bij de leden spreken we in eerste instantie omslachtig van een

»Vergadering van de leden-gemeenschap«. Pas wanneer het bewustzijn van deze sociale wetmatigheden en noodzaak groeit, ontstaan er wellicht passende begrippen. In andere maatschappelijke domeinen bestaan er instellingen met in principe vergelijkbare doelstellingen: in de politiek, wetenschap en cultuur spreekt men bijvoorbeeld van een curatorium, adviesraad, ethische raad of onderzoekscommissie.

Bij dit alles is natuurlijk uitwisseling tussen priesters en leden nodig. In zoverre raken de twee kringen elkaar in figuur 2. En laten we niet vergeten wat dominee Arnold Suckau in de LOGOS-nieuwsbrief schreef:

*Ik zou me ook kunnen voorstellen dat het bestuur van de Christengemeenschap een commissie van niet-priesters inschakelt, waarin bepaalde zaken gezamenlijk kunnen worden besproken – met name voor het contact met de zogenaamde "buitenwereld", zodat belangrijke ervaringen en gebeurtenissen voldoende onder de aandacht van het centrale bestuur komen.*¹³

Wij als leden hebben vanuit persoonlijke ervaringen een sterke impuls voor een gemeenschap van leden voor sociale processen, die we niet als een utopie voor de verre toekomst zien. We willen juist een brede, overregionale gedachtewisseling hierover stimuleren.

Gudrun Burkhard

Het leven in eigen handen nemen

Werken aan je eigen biografie

Met een voorwoord van Sylke Ober-Brödlin 269

pagina's, gebrocheerd | € 18,- (D)

ISBN 978-3-7725-3315-0

www.geistesleben.com

Nu nieuw in de boekhandel!

In deze klassieker op het gebied van biografieën laat Gudrun Burkhard zien hoe we kunnen leren onze eigen biografie te doorgronden en ons leven bewust in eigen hand te nemen.

Omdat we daardoor ook onze medemensen beter kunnen begrijpen, wordt onze biografie een orgaan voor die sociale processen waaruit we met onze geschiedenis zelf zijn voortgekomen.

"Het herkennen van spirituele wetmatigheden bevrijdt ons van de dwang om gebeurtenissen of zelfs het leven zelf als louter toeval te beschouwen. Alleen door dit bewustzijn kan datgene tot stand komen wat tegenwoordig met het begrip 'zelfeffectiviteit' wordt omschreven."
Sylke Ober-Brödlin

Vrij geestelijk leven

Wetenschap en levenskunst

Lezersbrief | Naar aanleiding van het artikel "Sociale processen in de christengemeenschap" in nummer 10/24 van Ingrid Feustel, Wolfgang Jaschinski en Armin Weiser

Erich Colsman

D Het artikel in de titel daagt mij als voormalig mede-initiatiefnemer van de bijeenkomst in Kassel uit. Het in het artikel voorgestelde project om een 'vergadering van de leden van de gemeenschap' op te richten als een gelijkwaardig orgaan naast de Zevenkring, raakt mij en doet mij denken aan onze toenmalige ideeën voor de toekomst van de Kassel-bijeenkomst.

De bijeenkomst was oorspronkelijk ontstaan als een van de financiële verantwoordelijken in de Duitse gemeenten. Jarenlang werd gewerkt aan een gemeenschappelijk begrip van onze gemeentelijke boekhouding. Toen ik erbij kwam als vertegenwoordiger van de gemeente Herdecke, heerste in deze kring de opvatting dat dit werk tot een bepaald einde was gekomen. Men vroeg zich af of een jaarlijkse bijeenkomst hiervoor nog langer nodig was. Dat was ten tijde van de Urachhaus-crisis.

Omdat we deze situatie ook met een grotere groep leden wilden bespreken, werd de bijeenkomst in principe opengesteld voor betrokken gemeenteleden, zonder dat er voorwaarden werden gesteld aan degenen die wilden deelnemen. Mijn vrouw Heide was ook bij deze stap betrokken. We waren onder de indruk van onze ervaringen tijdens de eerste semesters van de nieuw opgerichte universiteit van Witten-Herdecke. Daar verscheen het bestuur regelmatig voor een algemene vergadering van de (toen nog kleine) studentenvereniging, bracht verslag uit over zijn activiteiten en plannen en beantwoordde vragen van de studenten.

In die tijd waren er geen bijeenkomsten in de CG waar je mensen uit onze priesterlijke hiërarchie kon ontmoeten zonder een officiële functie in een van de commissies te hebben.

De ervaringen die we op de universiteit van Witten-Herdecke opdeden, brachten we als verzoek

in de voorbereiding. Er kwamen vervolgens bijeenkomsten in Kassel, waar bijvoorbeeld voor het eerst een Oberlenker verslag deed van het werk van de Zevenkring, of waar de kwestie van de priesteropleiding kon worden besproken met de seminarleider van het toen nog enige seminar.

Nu mijn concrete opmerking over het genoemde artikel. Als ondernemer en in Waldorf- en CG-kringen heb ik in talloze werkverbanden als tijdgenoot die leeft met de drievoudige vraagstelling een schat aan ervaringen kunnen opdoen. Mijn belangrijkste conclusie hieruit is: het is niet zinvol om samenwerkingsstructuren vast te leggen die in principe voor alle afzonderlijke organisaties gelden. Ook organisaties, of ze nu klein of groot zijn, zijn levende wezens met een biografie. Hun vormgeving moet, binnen de grenzen van wat wettelijk is toegestaan, alleen worden bepaald door de mensen die zich in samenwerking met deze organisatie hebben verbonden.

Als er in een dergelijke kring vaste, zij het tijdelijke lidmaatschappen zouden worden ingesteld, dreigen er machtsstrijd en ontstaat er bureaucratie. We hebben in de CG geen behoefte aan nog meer functionarissen. (Het begrip 'functionaris' is hier niet denigrerend bedoeld, maar slechts een functieomschrijving).

Anders gezegd: ik ben van mening dat elke leiding in de 21e eeuw er goed aan doet om, juist bij geplande veranderingen en bij gedragingen of handelingsprincipes die binnen de organisatie vaak kritisch worden bekeken, de dialoog met "het volk" aan te gaan. Begrippen als "dienend leiderschap" of 'leiderschapskunst' zijn hiervoor eigentijdse leidende principes.

Sociale processen in de christengemeenschap

Deel 2: Hoe sociale wetmatigheden werken in de christengemeenschap

Ingrid Feustel en Wolfgang Jaschinski

W Zoals de planeten aan de hemel in een voortdurende beweging om de zon draaien, zo vol

Ook het menselijk leven in levensloopbanen, van geboorte tot dood, speelt zich af in diversiteit en eenheid in onze menselijke ziel, in het individuele lot en in elke gemeenschap. Met groeiend bewustzijn nemen we met onze zintuigen en ons verstand de veranderingen om ons heen waar. Steden en kerken zien er niet meer uit zoals in de middeleeuwen, de renaissance of 100 jaar geleden. Deze ontwikkeling werd beïnvloed en gestimuleerd door richtinggevende, inspirerende mensen, bijvoorbeeld kunstenaars, dichters en denkers, die zich uit hun milieu hebben losgemaakt en een nieuw begin mogelijk hebben gemaakt. Zo ontstond 100 jaar geleden ook de Christengemeenschap, toen voornamelijk jonge mensen Rudolf Steiner vroegen of er vanuit de geesteswetenschap ook een vernieuwing op religieus gebied mogelijk was. Hij gaf het priesterschap naast de sacramenten ook de hiërarchie om de cultus in stand te houden, nieuwe gemeenten op te richten en leden te werven. Vandaag de dag is het volgens ons tijd dat ook leden de vorming van hun gemeente actief in handen nemen. Daarom moet hier vanuit het bewustzijn van vandaag de vraag worden onderzocht hoe leden op ooghoogte met de priesters gemeenschappen kunnen vormgeven in sociaal samenzijn. Momenteel bestaat de taak van het lidmaatschap zelden in het stichten van nieuwe gemeenten, maar veeleer in het toekomstgericht vormgeven van bestaande gemeenten.

In sociale processen had Rudolf Steiner Ge-

wetten op dezelfde manier waargenomen als in de natuurwetenschappen. Deze wetten zijn geen theoretische constructies, maar ervaringen die uit het leven zijn afgeleid. Daarop zijn we in deel 1

in deze reeks artikelen.² Hier geven we een karakterisering van deze wetten en leggen we verbanden met de hedendaagse christelijke gemeenschap.

Steiners inzichten op sociaal gebied ontwikkelden zich gedurende tientallen jaren: al vóór zijn hoofdwet uit 1919 over de driedeling van het sociale organisme³ sprak hij in 1898 over de 'sociologische basiswet'. Daarop volgden in 1904 lezingen over de 'sociale hoofdwet' en vervolgens in 1918 over het 'sociale oerfenomeen van de sociale wetenschappen'. Uitgebreide originele bronteksten zijn te vinden in een documentatie van Wilfried Schubert.⁽⁴⁾

De sociologische basiswet (1898):

Van sociale verenigingen naar individuen

*In het begin van de beschaving streeft de mensheid naar het ontstaan van sociale verenigingen; de belangen van deze verenigingen worden in eerste instantie opgeofferd aan het belang van het individu; de verdere ontwikkeling leidt tot de bevrijding van het individu van de belangen van de verenigingen en tot de vrije ontplooiing van de behoeften en krachten van het individu.*⁵

Deze ontwikkeling is in de loop der eeuwen tot op heden zo ver gevorderd dat het algemeen welzijn vaak wordt verwaarloosd ten gunste van de wensen en belangen van individuen of groepen. Deze door Steiner opgestelde basiswet geldt dan ook voor de door hem mede gevormde en zo genoemde organisatie *Die*

Ingrid Feustel, geboren in 1941, sinds 1981 in Wangen bij de opbouw van de ontluikende gemeente en daarna daar werkzaam, sinds 1999 mentor in het burgerlijk engagement Baden-Württemberg

Wolfgang Jaschinski, geboren in 1952, 20 jaar lokaal en 5 jaar supraregionaal actief in de christengemeenschap, Hagen

1 Zie: Ingrid Feustel en Wolfgang Jaschinski: *De christengemeenschap in Wangen/Allgäu in de periode 1981-2018. Documentatie van de werkgroep Priester en Gemeente*. <https://forum-cg.de/arbeitsgruppen/>.

2 Ingrid Feustel, Wolfgang Jaschinski, Achim Weiser: *Sociale processen in de christengemeenschap. Deel 1: Op weg naar een gemeenschappelijkheid van de leden in de zin van Dieter Brüll*, in: Die Christengemeinschaft 10|2024.

3 Rudolf Steiner: *De kernpunten van de sociale vraag*, GA 23, Dornach 1976.

4 Wilfried Schubert: *Het mysterie van het sociale – Antroposofische bronteksten uit het werk van Rudolf Steiner*. (2023) Verkrijgbaar via de auteur: praxis.dr.schubert@posteo.de.

5 Rudolf Steiner: *Vrijheid en samenleving*. Eerste publicatie in: *Magazin für Literatur*, 67 (1898) GA 31, Dornach, p. 255 e.v.

Christengemeinschaft – Beweging voor religieuze vernieuwing. Hier komt het woord individualiteit niet voor, hoewel het zeker serieus wordt genomen; bijvoorbeeld doordat voor het lidmaatschap een bewuste, vrije keuze van het individu wordt gevraagd. Gezien de uitgesproken individualiteit ervaren we onvermijdelijke spanningsvelden en oefengebieden tussen de gerechtvaardigde ontwikkeling naar individualiteit en het verlangen naar gemeenschap, zonder welke de gemeente niet kan bestaan. We moeten deze wetmatigheid erkennen en niet de illusie koesteren dat de gemeenschap al door het bord bij de ingang is gecreëerd.

gemeenschap nood heerst. Zo leidde de kennis over de situatie in Oekraïense en Russische gemeenten – door verslagen van de pastoors Yaroslava Black-Terletska en Anna Geyer en anderen – onlangs tot een aanzienlijke steunbetuiging. Solidariteit zou ook nodig zijn waar priesters niet alleen spirituele, maar ook organisatorische en plannende taken in de christengemeenschap op zich nemen of zelfs wereldlijke bezigheden moeten uitoefenen om hun inkomen aan te vullen, terwijl we een tekort aan priesters hebben. Omdat hierover over het algemeen weinig bekend is, kan er nauwelijks hulp ontstaan, noch in geld, noch in de vorm van betrokkenheid van leden.

6 Rudolf Steiner: *Geisteswissenschaft und soziale Frage* (Geesteswetenschap en sociale vraagstukken). Eerste publicatie: Lucifer-Gnosis, nr. 30 en 32, 1905/06. GA 34, Dornach 1960, p. 213.

De sociale hoofdwet (1905/06): *Solidariteit in het economische leven*

Het welzijn van een groep samenwerkende mensen is des te groter naarmate de individu minder de opbrengsten van zijn prestaties voor zichzelf opeist, naarmate hij meer van deze opbrengsten aan zijn medewerkers afstaat en naarmate zijn behoeften niet uit zijn prestaties worden bevredigd, maar uit de prestaties van anderen.⁽⁶⁾

Dit is in tegenspraak met het huidige economische liberalisme, waarin het algemeen welzijn voortkomt uit de vrijheid van de markt en het primaat van het eigenbelang. Dit werd in 1776 gepropageerd door de kapitalismetheoreticus Adam Smith, en ook wij zijn hier vandaag de dag – in meer of mindere mate – door beïnvloed. In de Christengemeenschap voldoen we al vrij goed aan de sociale hoofdwet, doordat iedereen vrij is om naar eigen inzicht zijn individuele financiële bijdrage te leveren. Maar alleen al aan de buitenkant van de kerkgebouwen en hun inrichting is te zien hoe de financiële mogelijkheden tussen gemeenten en tussen landen sterk verschillen. De vraag is dus of de solidariteit in de bijdrage beperkt blijft tot de eigen gemeente of ook de wereldwijde christengemeenschap omvat. Een eerste stap zou al zijn te weten waar in de christelijke

Het sociale oerfenomeen (1918/19): *evenwicht tussen sociale en antisociale eigenschappen*

*De mens wil niet toegeven dat hij eigenlijk maar voor de helft een sociaal wezen is en voor de andere helft een antisociaal wezen.*⁷

... de roep om een sociale levensvorm klinkt in een tijd waarin mensen in de meest uitgebreide zin van het woord zijn uitgerust met antisociale driften en antisociale instincten. ... Deze komen tot uiting in het feit dat het een hoofdkenmerk is dat mensen langs elkaar heen denken, langs elkaar heen praten en uiteindelijk ook langs elkaar heen lopen.⁸

...dat wanneer de ene mens tegenover de andere staat, de ene altijd probeert de andere in slaap te sussen en de andere zich voortdurend wil handhaven. Maar dat is, om in Goetheaanse termen te spreken, het oerfenomeen van de sociale wetenschap.⁹

"De mens die de ander wil begrijpen, moet bereid zijn zich even door hem in slaap te laten sussen. In zoverre is hij sociaal: hij geeft zijn eigen bewustzijn op en het wezen van de ander vervult hem. Maar onmiddellijk meldt zich zijn asociale drang, die de ander wegduwt om zichzelf in het bewustzijn te bevestigen. De ander wordt weer een tegenpool, een object"⁽¹⁰⁾

7 Rudolf Steiner: *De sociale basisbehoefte van onze tijd. In een gewijzigde tijdssituatie.* GA 186, lezing van 6-12-1918, Dornach 1963, p. 89.

8 Rudolf Steiner: *Geesteswetenschappelijke behandeling van sociale en pedagogische vraagstukken.* GA 192, lezing van 11-5-1919, Dornach 1991, p. 87.

9 Rudolf Steiner: *De sociale basisbehoefte van onze tijd. In gewijzigde tijd.* GA 186, lezing van 6-12-1918, Dornach 1963, p. 175.

10 Dieter Brüll: *Der anthroposophische Sozialimpuls* (De antroposofische sociale impuls), Novalis Verlag, 1984, p. 141.

Het vreemde begrippenpaar "zich laten in slaap sussen/zelfbewust zijn" legt Dieter Brüll als volgt uit:

"Je kunt het fenomeen [van in slaap vallen] ... bestuderen bij volwassenen die 'ge fascineerd' naar een spreker luisteren en, als ze niet meteen in slaap vallen, wat ook kan gebeuren, zo in vervoering zijn dat ze achteraf alleen maar kunnen zeggen: 'Het was leuk. De inhoud is rechtstreeks in hun onderbewustzijn weggezakt, omdat ze in hun ontroering de asociale slingerbeweging hebben gemist'"⁽¹¹⁾

Men kan vaak eenzijdige 'ontmoetingen' en de daaruit voortvloeiende passiviteit waarnemen, hetzij vanwege terughoudende leden, hetzij vanwege dominante priesters. De vaak overheersende eenzijdige communicatie kwam ook tot uiting toen tijdens de LOGOS-conferentie het overgrote deel van de bijdragen afkomstig was van priesters en de leden grotendeels luisterden. Zo kan men Gottfried Seitz in alle gemeenten begrijpen wanneer hij het wijdverbreide systemische of structurele beschrijft:

"Zeer overdreven en simplistisch, zonder iemand te willen kwetsen, formuleer ik het als volgt: de pastoor praat voortdurend, maar luistert niet, ... de gemeente luistert voortdurend, maar praat niet ..." ¹²

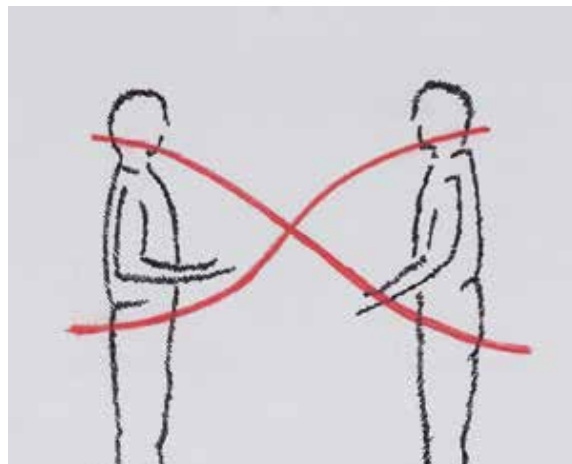
Hoe kan het beter? Er is empathie nodig om de ander te kunnen begrijpen. Het vereist waarnemen en herkennen van de ander en van jezelf om 'in de ander tot jezelf te komen'. Sommigen hebben moed nodig om een minuut stilte te verdragen. Anderen hebben moed nodig om het woord te nemen. Levendige ontmoetingen met afwisseling van luisteren en spreken bevorderen alertheid en initiatief. Een voorbeeld: een groep van *het* supraregionale *Forum voor de Christengemeenschap* nodigde een gemeente uit voor een aantal gespreksrondes. Deze nieuwe opzet met nieuw ontmoete mensen leidde tot een frisse levendigheid die de plaatselijke pastoor al lang had gemist.

Dieter Brüll beschrijft het eigenlijke gesprek, d.w.z. de ideale vorm van communicatie in woord en beeld:

»B laat A in slaap vallen. Het 'in slaap vallen' geeft A inzicht in wat B beoogt, dus in de toekomst. In de 'slaap' wordt A hiermee vervuld. Hij neemt het mee naar het 'middernachtuur' van het 'slapen', dat is het punt waarop men, net als in de nachtelijke slaap, volledig in de kosmos wordt uitgestort (in het beeld waar de lemniscaat achteruitgaat). Daar vindt wat B heeft gezegd zijn plaats. A neemt het van daaruit mee terug en bij het ontwaken wordt hem duidelijk wat B heeft bewogen: het verleden. Daarmee is wat B bedoelt, in wezen overgedragen op A.

A kan nu antwoorden vanuit de essentie van

B. Het proces herhaalt zich: A brengt B in slaap; B leert het doel en de oorsprong van wat A heeft gezegd en kan op zijn beurt antwoorden vanuit de essentie van A."¹⁴

In tegenstelling tot dit ideaalbeeld van geslaagde communicatie beschrijft Dieter Brüll ook minder geslaagde verschijningsvormen:

"De gesprekspartners 'komen' niet bij de anderen aan", "B praat over A heen", "Intellectueel gekibbel – van slaapverwekkend is geen sprake", "Men richt zich op de emoties van de ander", "Hypnose – de luisteraar wordt een instrument"¹⁵

Verder kan het voorkomen dat gesprekken worden gemist of zelfs vermeden om controverses te voorkomen: De controverses

11 Ibid., p. 142.

12 Gottfried Seitz: *Luisteren, zwijgen en spreken in de christelijke gemeenschap* | Over het zoeken, vinden en verder zoeken naar de rol als gemeentelid. In: *Die Christengemeinschaft* 10|2023. <https://christengemeinschaft.de/zeitschrift/202310>.

13 Ulrich Meier: *Eenheid van individuen*, Stuttgart 2022, p. 20.

14 Dieter Brüll: *Der anthroposophische Sozialimpuls*, Novalis Verlag, 1984, p. 149.

15 Ibid., p. 152–155.

misschien niet meer verschijnen, maar de betrokken mensen misschien ook niet meer. We maken natuurlijk ook situaties, groepen en gemeenschappen mee waarin de nagestreefde idealen werkelijkheid worden. Dit verdient bewondering. Het zou leuk zijn om uit te wisselen hoe dit is bereikt.

Het kan een leerzame oefening zijn om de gesprekscultuur in je omgeving te observeren. Het temperen van de onvermijdelijke antisociale tendensen in onze gesprekken vereist bewuste bevordering en onderhoud.

Facetten van het sociale oerfenomeen zijn waarneembaar in onze organisatie- en besluitvormingsstructuren op lokaal en supraregionaal niveau.

. Ieder mens staat tegenover anderen met sociale en antisociale driften,

Bijvoorbeeld in het dagelijks leven of in werkprocessen. Als ze geen evenwicht vinden, kan een ordeningsprincipe helpen, namelijk op basis van de indeling in de gebieden cultuur- en geestesleven, economisch leven en rechtsleven. Rudolf Steiner beschreef dit als de *driedelige indeling van het sociale organisme*, op basis waarvan gezamenlijke beslissingen kunnen worden genomen.

In hoeverre dit ook in christelijke gemeenschappen zou kunnen gebeuren, zal in het derde deel van deze reeks artikelen aan de orde komen.

Speciale uitgave

Ter gelegenheid van de 100e sterfdag van Rudolf Steiner

Wat de christengemeenschap aan Rudolf Steiner te danken heeft. Een eerbetoon ter gelegenheid van zijn 100ste sterfdag

Speciale uitgave van het tijdschrift *Die Christengemeinschaft*, april 2025, 80 pagina's, € 15,-

*De redactie en uitgeverij hebben op basis van meerdere suggesties besloten om voor april 2025 een speciale uitgave van het tijdschrift *Die Christengemeinschaft* te maken. Dit nummer valt niet onder het abonnement, maar is apart verkrijgbaar via de uitgeverij of de boekhandel.*

We hopen dat dit bijzondere initiatief een positieve weerklink zal vinden! Red.

Mijlpaal in de geschiedenis van het christendom

Nog onder de directe indruk van het afscheid van Rudolf Steiner ontstond 100 jaar geleden een verzameling bijdragen die een levendig beeld schetsten van zijn persoonlijkheid en zijn werk. Rudolf Steiner hechtte er veel waarde aan om niet zelf op te treden als stichter van een nieuwe christelijke kerk. Hij zag zichzelf veeleer als een helpende

inspirator en spiritueel begeleider van de overwegend jonge priesters die enkele jaren eerder waren samengekomen om de Christengemeinschaft op te richten.

Met een eeuw afstand komen nu ook actuele stemmen aan het woord, die vanuit hun perspectief beschrijven welke betekenis Rudolf Steiners bijdrage heeft gehad voor de oprichting en verdere ontwikkeling van de Christengemeinschaft.

- Nieuwe cultus, nieuwe prediking
- Overdracht van het wereldwoord
- De wereld van hiërarchieën
- Christelijke jaarkringloop

Auteurs

Hermann Beckh, Michael Debus, Rudolf Frieling, Wolfgang Gädeke, Michaela Glöckler, Frank Hörtreiter, Ulrich Meier, Tom Ravetz, Friedrich Rittelmeyer, Peter Selg, João Torunsky e.a.

Sociale processen in de christelijke gemeenschap

Deel 3¹ : Een weg naar sociale drie-eenheid

Een dialoog tussen Ingrid Feustel en Wolfgang Jaschinski

¹ *Sociale processen in de christengemeenschap. Deel 1: Op weg naar een gemeenschappelijkheid van de leden in de zin van Dieter Brüll* (Ingrid Feustel, Wolfgang Jaschinski, Achim Weiser), in: *Die Christengemeinschaft*, 10| 2024. Deel 2: *Hoe sociale wetmatigheden werken in de christelijke gemeenschap* (Ingrid Feustel, Wolfgang Jaschinski), in: *Die Christengemeinschaft*, 12|2024. Deze en alle geciteerde geschriften zijn te vinden op [https:// forum-cg.de/arbeitsgruppen/](https://forum-cg.de/arbeitsgruppen/)

² Dieter Brüll: *Der anthroposophische Sozialimpuls*, Novalis Verlag, 1984.

Ingrid Feustel, geboren in 1941, sinds 1981 in Wangen betrokken bij de opbouw van de ontluikende gemeenschap en vervolgens daar werkzaam, sinds 1999 mentor in het burgerlijk engagement Baden-Württemberg.

Wolfgang Jaschinski, geboren in 1952, 20 jaar lokale en 5 jaar bovenregionaal actief in de Christengemeinschaft, Hagen

Wolfgang Jaschinski | Als je je wilt verdiepen in het sociale organisme van de christengemeenschap, kun je de originele bronnen van Rudolf Steiner over sociale thema's bestuderen, de uitgebreide secundaire literatuur lezen of ervaringen opdoen in groepen, bedrijven, instellingen of in de hele staat, voor zover men zich daar bezighoudt met de sociale driediging. Hoe was dat bij jou?

Ingrid Feustel | Nu kan ik wat verder teruggaan en als oudere terugblikken op mijn leven. Ik stelde mezelf onlangs de vraag: wanneer begon ik me te herinneren dat mijn eigen bewustzijn begon te groeien? Het eerste was dat ik me als kind bewust als mezelf ervoer op mijn zesde verjaardag. Het duurde tientallen jaren voordat ik het sociale leven in mijn omgeving begon te zien. En het duurde nog langer om het waargenomen onder woorden te kunnen brengen. Tijdens mijn school- en opleidingsperiode deed ik gewoon mee, zonder na te denken, bijna alsof ik leefde. En dat ook in de christengemeenschap. In die tijd waren er in mijn vrije tijd ook ontwakende ervaringen in het culturele en geestelijke leven, bijvoorbeeld in het theater, bij tentoonstellingen en lezingen. Zoals iedereen maakte ik in mijn beroepsleven voor mijn levensonderhoud kennis met het economische leven en het rechtsleven in de vorm van arbeidscontracten. Wat ik toen waarnam, werd me pas later bewust als cultureel/geestelijk, economisch en rechtsleven.

Wolfgang Jaschinski | Wat je hier zo subtiel beschrijft, geldt misschien ook voor anderen. Ik maakte een soortgelijke ervaring mee toen ik sociologie had op school en de leraar iedereen een blad gaf met de zitplaatsen in de klas en we lijnen moesten trekken, namelijk van onszelf naar degene met wie we het liefst de middag wilden doorbrengen.

middag wilden doorbrengen. De overlappende vellen van alle leerlingen maakten me ineens duidelijk dat er een sociale klassenstructuur bestond die ik voorheen niet had gezien. Onze ervaringen hebben met elkaar gemeen dat het herkennen van sociale processen zich ontwikkelt. Hoe verliep je verdere leerproces?

Ingrid Feustel | Ik kwam in contact met allerlei mensen die zich bezighielden met de driedeling van het sociale organisme. Ik begon het culturele/geestelijke leven, het economische leven en het rechtsleven met hun onderlinge verschillen, maar ook in hun onderlinge samenhang te begrijpen. Bij het lezen van het boek van Dieter Brüll *Der Anthroposophische Sozialimpuls* (²)merkte ik dat de waarnemingen in mijn leven overeenkwamen met de beschrijvingen van het sociale organisme, waarvan de organen cultuur/geest, economie en recht mij vergelijkbaar leken met organen in mijn lichaam. Hier en daar hebben de organen hun eigen taken. Ik begreep plotseling wat het economische leven is, hoe het verloopt totdat we bijvoorbeeld voedsel kunnen kopen. De handel staat tussen productie en consumptie. Ik ervoer het rechtsleven als een proces tussen mens en mens, ook bijvoorbeeld tussen werkgever en werknemer. Ik begreep dat er verschillende manieren van denken en leven zijn bij de betrokkenen. Aanvankelijk zag ik de wereld vanuit mijn eigen perspectief. Maar op een bepaald moment – toen ik ongeveer 35 jaar oud was – kon ik plotseling afstand nemen van mezelf, me omdraaien, mijn subjectieve visie loslaten en vanaf dat moment neutraal naar de objectieve verbanden in de wereld kijken. Ik merkte dat ik niet buiten, maar midden in sociale verbanden sta. Nu zag en ervoer ik

ik de drie gebieden cultuur/geest, economie en recht in hun onderlinge samenhang.

Wolfgang Jaschinski | De sociale drie-eenheid geldt in antroposofische kringen als een ideaal concept voor productiebedrijven of dienstverlenende of sociale instellingen, maar voor een spirituele gemeenschap als de Christengemeenschap? Daarover lopen de meningen uiteen.

Ingrid Feustel | De sociale driediging onderscheidt drie niveaus, die ook in een gemeenschap terug te vinden zijn. Het micro-niveau beschrijft het individuele niveau van elk lid. Het macro-niveau vertegenwoordigt het staatsniveau waarin de gemeente is ingebed. Daartussen bevindt zich het meso-niveau, namelijk het institutionele niveau, zoals in elke onderneming, want elke gemeente heeft ook te maken met economie en recht.

Wolfgang Jaschinski | Waarom is het in de praktijk belangrijk om altijd een nauwkeurig onderscheid te maken tussen de drie gebieden cultuur/geest, economie en recht?

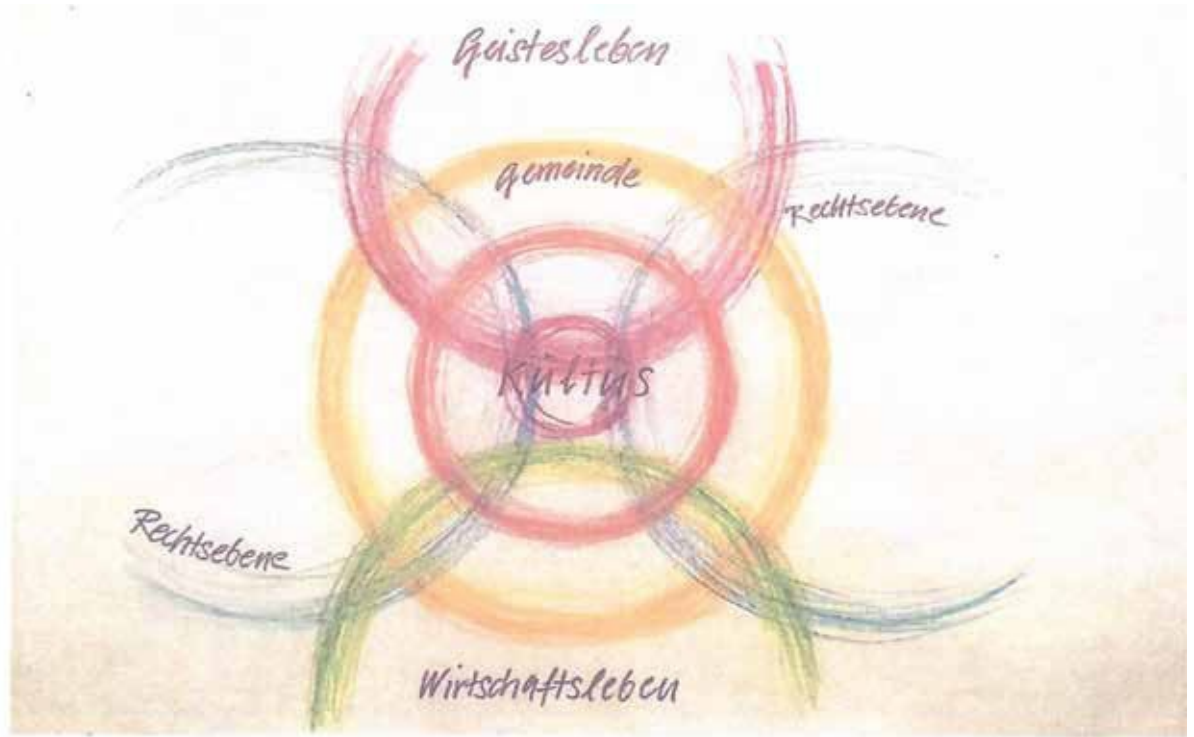
Ingrid Feustel | Dit is belangrijk omdat deze drie gebieden verschillende houdingen en regels vereisen. Laten we bijvoorbeeld een project uit het gemeenteleven nemen, zoals de renovatie van de ramen. De bouwcommissie adviseert over de voor- en nadelen van verschillende bouwtypes, ook met betrekking tot de kosten en de sociale en ecologische omstandigheden. Iedereen die bij het project betrokken is, kan zijn ideeën en voorstellen naar voren brengen. Bij dit denk- en planningswerk in een collegiaal gremium geldt: "Gedachten zijn vrij" of 'vrijheid in het geestelijk leven' in de begrippenwereld van de sociale driediging. Als er in de gemeente overeenstemming is bereikt, gaat het project over naar het economische niveau, waar de behoefte aan nieuwe ramen in een solidaire en broederlijke houding wordt beoordeeld, afhankelijk van de financiële mogelijkheden. De aankoop zelf vindt plaats op het juridische niveau: er wordt een koopcontract gesloten en de commerciële regels en wetten zijn van toepassing.

Wolfgang Jaschinski | Het is vaak moeilijk om een beslissing te nemen: wie heeft het voor het zeggen, vooral bij controversiële onderwerpen. Hoe wordt er beslist in de sociale drie-eenheid?

Ingrid Feustel | Ik geef een voorbeeld van hoe het zou kunnen: bij eenvoudige vragen beslist het betreffende team binnen het kader van een vooraf overeengekomen financieel budget, bijvoorbeeld voor de aankoop van kantoorbenodigdheden. Voor belangrijke beslissingen, zoals een renovatie van het gebouw, die de hele gemeenschap aangaat, is de ledenvergadering het hoogste beslissingsorgaan; vooraf wordt alle relevante informatie verzameld, in werkgroepen besproken en wordt een besluitvoorstel opgesteld. Daarbij krijgen de betrokkenen voldoende tijd om na te denken en af te wegen. Bij de besluitvorming wordt gestreefd naar overeenstemming tussen alle betrokkenen, dus naar een consensus. Indien individuen een afwijkende mening blijven houden, wordt hen gevraagd of zij kunnen accepteren dat de meerderheidsopinie ondanks hun eigen afwijkende mening wordt uitgevoerd, om vooruitgang niet te belemmeren.

Wolfgang Jaschinski | Volgens deze principes van de sociale drie-eenheid zou men een wereldlijk bedrijf kunnen opzetten, en Dieter Brüll was ook praktisch betrokken bij dergelijke projecten. In tegenstelling hiermee heeft een kerkgemeenschap echter als niet-wereldlijke kern de cultus en de sacramenten. Dieter Brüll was vertrouwd met de cultus omdat hij lange tijd in gemeenten van de Christengemeenschap had gewoond en docent was aan het priester seminarie. Zo kon hij schrijven dat *"er ten minste wat de cultus betreft een hiërarchische verhouding moet bestaan"*. Voor hem is *"cultus geen geestelijk leven in de zin van de sociale drie-eenheid"*.³ In de cultus is een spirituele hiërarchie passend en noodzakelijk om religieus leven op aarde, in gemeenschappen, mogelijk te maken. Hier bestaat geen vrijheid voor de individuele priester, die ter wille van de cultus in de hiërarchie van het priesterschap is ingebonden. Dieter Brüll trekt nog een analogie: in een horlogefabriek kan

³ Dieter Brüll:
De hiërarchie in de christengemeenschap, in:
Info 3, 1985.

dat de medewerkers niet besluiten om wijzerplaten met 10 uur te produceren.

Ingrid Feustel Het is inderdaad niet eenvoudig om in de gedifferentieerde begrippen duidelijk en begrijpelijk te zijn. Daarom heb ik jaren geleden al nagedacht over hoe de bijzondere kenmerken van de sociale drie-eenheid in de Christengemeinschaft beter kunnen worden overgebracht en begrepen. Met de hulp van een grafisch ontwerpster⁴ zijn zo informatieborden ontstaan die ik tijdens de Werelddag van de Christengemeinschaft in 1997 in Hamburg heb tentoongesteld. Een van deze grafieken toont mijn visie op de samenhang:

In het midden staat de cultus met de gemeente en de pastoor tijdens de menswijdingshandeling, weergegeven als een rode cirkel. Daaromheen beschrijft een andere rode cirkel de leden. De gele cirkel eromheen symboliseert de leden, vrienden en geïnteresseerden die samen de gemeente vormen. De deur staat open voor iedereen.

In paars wordt het geestelijke leven weergegeven, dat men binnen de christelijke gemeenten kan vinden.

gemeenschap kan worden gekenmerkt door vier heel verschillende aspecten. (1) Het geestelijk leven met betrekking tot de eredienst is een sacramentaal geestelijk leven, waarin voor de predikant of de gemeente geen vrijheid bestaat. (2) In het geestelijk leven met betrekking tot de verkondiging en de preek bestaat voor de predikant vrijheid van onderwijs en voor de leden vrijheid van geloof. Er is ook vrijheid voor evangeliegroepen, feesten, lezingen en muziekbijeenkomsten, waar leden collegiaal kunnen deelnemen. (3) Een vrij geestelijk leven in de zin van de sociale drieleding komt altijd tot uiting wanneer collegiale kringen intellectuele en planmatige overwegingen maken, zoals dat in elke wereldlijke onderneming gebeurt; hier wordt niets besloten. (4) Een bijzondere vorm van een vrij geestelijk leven bestaat wanneer onze gemeenten samenwerken met andere kerkgemeenten in de stad en deelnemen aan het culturele leven van de stad.

De onderste groene cirkel symboliseert het economische leven. Rechts en links verschijnen blauwe rondingen, die het rechtsleven voorstellen. Hier gaat het om de regels en voorschriften, bijvoorbeeld tussen leden en pastoors. Daarachter staan de regels die zijn vastgelegd in de statuten en dus vooraf zijn vastgesteld door de algemene vergadering. Aanvullend gelden de voorschriften van de Kör-

4 Sylvia Kost, Wangen, www.sylvia-kost-illustrationen.de

5 Rudolf Steiner: *Lezingen en cursussen over christelijk-religieuze activiteiten*, I, GA 342, p. 50.

bijvoorbeeld tussen leden en pastoors. Daarachter staan de regels die zijn vastgelegd in de statuten en dus vooraf zijn vastgesteld door de algemene vergadering. Daarnaast gelden de regels van de corporatie, het bestuur, de stichting en natuurlijk de grondwet van de Bondsrepubliek Duitsland.

Dit beeld kan meer zijn dan een schematische, quasi-technische tekening, het kan een oefening zijn om je de cirkels voortdurend in beweging voor te stellen. De geest daalt in de vorm van de paarse cirkel van boven naar beneden, trekt zich weer naar boven terug, voortdurend in beweging, afwisselend met rust en bezinning. Het economische leven – de groene cirkel – vormt de basis van het leven en de natuur. Wanneer mensen met liefde voor de aarde werken, werkt iedereen zinvol voor de ander. Hier is beweging en krachtontwikkeling op aarde de basis voor alle mensen. Daartussen weeft het recht in de vorm van blauwe cirkels tussen de mensen, heen en weer op gelijke hoogte, de handen naar de ander uitgestrekt.

Wolfgang Jaschinski | Je meditatieve benadering van deze weergave maakt ons duidelijk hoe levendig en dynamisch je de sociale drie-eenheid in een gemeenschap kunt ervaren. Deze afbeelding is dus niet bedoeld als theoretisch organigram, maar als een stimulans om te leven volgens de idealen van de sociale drie-eenheid. Rudolf Steiner zei hierover tegen de latere oprichters: *"Jullie hoeven juist in jullie beroep absoluut niet op abstracte wijze voor de driedeling te ageren. Juist in jullie beroep is het goed om heel praktisch aan de driedeling te werken."*⁽⁵⁾ Dat kan zo worden begrepen dat het onze taak in de gemeenschappen is om de juiste vrijheid te laten gelden en zo broederlijk mogelijk te handelen op basis van regels en afspraken.

Ingrid Feustel | Ja, dat klopt. De gemeente zou toch een ideale plek zijn voor een levende praktijk van de driedeling. We leven immers in een ideale beschermde ruimte en in grote onafhankelijkheid van de buitenwereld. In een gemeente kunnen we het hoge ideaal voor ogen houden: we zijn op weg naar Christus. Deze weg kan een mens heel individueel vinden. Maar hij kan ook door een gemeenschap leiden. *"Waar twee of drie in mijn naam bijeen zijn, daar ben ik in hun midden"* (Mt 18,19/20). Het christelijke in de sociale drie-eenheid zou de wegwijzer kunnen zijn voor hoe dit in het sociale domein "in mijn naam" moet worden begrepen.

Frank Hörteiter
De christelijke gemeenschap tijdens het nationaalsocialisme
416 pagina's, gebonden met 2 leeslinten
€ 46,- (D) | ISBN 978-3-8251-5282-6

Een verwerking

In 2022 bestond de Christengemeinschaft honderd jaar. Naar aanleiding daarvan was het tijd voor deze fundamentele beschrijving van haar geschiedenis, die zowel de tijdgebonden aspecten als het blijvende eigen karakter van deze 'beweging voor religieuze vernieuwing' wil laten zien.

Uit de inhoud

Hoe stonden predikanten tegenover het nationaalsocialisme? | Staatsvijandigheid? Staatsgezindheid? | Onderhandelingen met de Gestapo | Ontruimingsactie voor joodse gemeentelieden | Jeugdbeweging, christengemeenschap en nationaalsocialisme | Het verbod | Arrestaties en inbeslagnames | Predikanten in de oorlog | Gemeente in het verzet | Een predikant wordt nationaalsocialist: Jan Eekhof | Twee nationaalsocialisten worden priesters: Benesch en Haverbeck en nog veel meer.

Urachhaus | www.urachhaus.com